

DÜSTURUNDA DİLE GETİRİLEN ANLAM, AHLAKSAL MI, YOKSA HİÇ AKLIMIZA GELMEYEN ÜÇ TEMEL KONUDA TARİHSEL BİR UYARIM MI?

Veysel Dinler (İ.Ü.İletişim Fakültesi Yüksek Lisans Programı)

(13.09.2001)

Sevgili okuyucu, biz, tarihe bakarken günün olgularından yola çıkarak eskiye gitmeğe kalkışırsak pek de bir yol alamayacağımızı bilmek durumundayız. Toplumsal değer yargıları kimbilir kaç yüz yılda değişir, bir araştırı konusudur. Değişir değişir de, bu değişim ve dönüşümün hangi toplumsal olgularla başlayıp sürdüğünü iyi anlamak gerekir. Değişim kaçınılmaz, bilgenin dediği gibi “değişmeyen ya delidir ya ölüdür.”

Bugünkü yabancılaşmış kent kültürümüzden, tarihsel bağlamda görece daha az değişikliğe uğramış olabileceğini savlayabileceğimiz köy kültürümüze bakacak olursak, en hızlı değişimden en yavaş değişime doğru bir yol alış karşımıza çıkar. Sözelimi, İstanbul’da 5.kattaki evine çelik kapı taktıran kişiyi sarmalayan dünya ile Karadeniz bölgemizde yer alan ve kilitli hiçbir kapısı bulunmadığı söylenen köyde yaşayan kişiyi sarmalayan dünya sanırız ki birbirine göre başkalaşmış dünyalardır. Kapı kilidi bulunmayan ev, bizleri daha eski bir tarihe yaklaştırmakta biraz daha gerçekçidir.

Alevi-Türk kardeşlerimizce seslendirilen ve Hacı Bektaş Veli’ce söylendiği söylenen bu söz, acaba kişilere **“hırsızlık yapma, cinsel ilişki kurma, kötü söz söyleme” mi demek istemektedir** ? Bu sözleri bildiğimizin dışında, hiç sorgulamağı düşündük mü? Olası yanıtlarımız nedir? Türkçe dil Toplumumuz, bu sözlerdeki uyarının **ahlaksal nitelikli** olduğundan hiç bir kuşku duymamakta, belletildiği gibi, söylenegeldiği gibi öylece inanmakta, başkaca da bir anlam aramamaktadır. Bu aramayışta bir kemlik (kötülük) yok doğrusunu söylemek gerekirse. Ancak, söz konusu sözcüklerin seslendirilişindeki ve bu seslendirilişe bağlı olan bizi başka anlamlara götürecek olan değişikliği pek çok kimse ayırımsayamamaktadır. Ya da Türkçe’nin tarihsel sorunu durumuna getirilen

genizden ve burundan seslendirilen N

Ortaasya Türk Dünyasında oluşuna karşın, Anadolu ağızlarında kullanımına karşın, yazı dilinde göstergesinin kullanılmayışı, yok sayılımı bu sese yüklü anlamların giderek bildiğimiz ‘

N

’ sesine kayışındaki dönüşüm, ‘

e

li

ne-beline-diline’

sözlerinin herkesçe ortaklaşa bilinen yorumu da genel tek doğru olarak ortaya çıkarmaktadır.

Yedi yüz yıl önceki toplumu oluşturan birçok bireyin de günümüzdeki yozlaşmaya bakarak **arsız-ır sız-uğursuz**

olduğunu tasarlamak-söylemek ve Hacı Bektaş Veli’nin de bu davranışlı kişilere tarihsel-ahlaksal bir uyarıda bulunduğunu düşünmek, pek mantıklı gözükmemektedir. Söylenen tarihe baktığımızda Horasan’dan kopup gelen Hacı Bektaş Veli’nin konmak istediği yerlere, topraklara daha güğenli biçimde

tutunmak

kaygısı olamaz mı? Ya da Anadolu’nun o dönemdeki devlet olgusu karmaşıklığı, beylikler, Selçuklular, Moğollar arasında konumunun belirsizliği bizleri daha derin düşünmeğe yönlendirmektedir.

“Hacı Bektaş Seyit Muhammed Hüseyin el Horasanî el Nişaburî, her Türkün bir Arap adı aldığı bir denemde, kendisi gibi kardeşi Menteş’in de birer Arap adı alışı pek kaçınılmazdı. Nişâbur’lu Bektaş (Oğuz kökenli Orta Anadolu Türk topluluklarının ağızında BEKTEŞ-Bekdeş diye seslendirilir), Ömer Hayyam’ın hemşehrisi olduğu gibi Feridüddün Attar’ın da hemşehrisi ve aynı zamanda da meslektaşiydi. İkisi de Lokman Perende’den ‘irşat ve nasiplerini’ almışlardı. Feridüddün Attar ‘Pend-name, Teskiretül-Evliya gibi yapıtlarıyla ün kazanırken, Hacı Bektaş da Anadolu’da Türk sazını yerleştirmiş, Türk Dili’ni dine sokmuş bir veliydi. Anadolu’da H.700. yıl (1200) biterken temel iki toplumsal hareket vardı. Karaman ve Osmanlı beylerinin yerleşke kurmak hareketlerinin oluşum devresiydi. Karaman beyleri, Ankara-Karahisar lattanin güney ve doğu yönünde ve Konya ortasında yerleşeceklerdi. Osmanlı beyleri de batıda kılıç ve balta ile kendilerine yurtluk açıyorlardı. Moğollar Anadolu’da çeşitli buyruklar veriyorlardı. Halep’te yazılan Velâyetnâme’de, Hacı Bektaş’ın kardeşinin Lârende dolaylarında bir Moğal savaşında düştüğü kayıtlıdır. Hacı Bektaş’ın tekkesinde korunumu gereken ünlü Karakazgan’ı (karakazanı), bu savaşta Moğol Kumandanlık Karargâhı’nın Aş Kazganı yapılmak ereğiyle ganimet olarak alınmıştır. Hacı Bektaş’ın soluğunun himmeti, kıyamet gününe dek bu ‘Karakazan’ın) bereket ve feyzini sağlamıştır, denilmektedir. İşte bu savaş döneminde Ortaanadolu biraz çokça sakinlik ve durgunluk içindeydi. Bu bölgenin en güğenilir yeri, belli oranda Kırşehir olarak gözükmemektedir. Genel olarak otlak ve mer’alardan oluşan bir yerdi.”

“ELİNE, BELİNE, DİLİNE SAHİP ÇIK”

Veysel Dinler tarafından yazıldı.

“Halifelerinden Ahî Evran, Tezküretü'l-Evliya'yı yazan Şeyh Süleyman-ı Veli Anadolu'da ilk Türk dilcileri olarak anmak yanlış olmaz. Yunus Emre, Taptuk Emre'nin mürididir. Taptuk ise Hacı Bektaş'ın mürididir. Konya Fars edebiyat dilinin konağı olurken, ıssız bir köşede -Kırşehir-'de üç-beş âşık toplanmış, Türk Dili'ni Anadolu'nun bozkırında diriltmek için uğraşıyorlardı. Yunus Emre çoban tavırlı bilmezlikten gelen görgüsü, duyguları, bilgisi yanında, daha doğrusu tasavvuf diliyle 'mârifet zikrini tehlil ederken', **Aşık Paşa-yı Veli de, Mevlana'nın Mesnevî'sine karşılık olsun düşüncesiyle Garipnâme'sini yazıyordu.**”

“Hacı Bektaş gününün dostları, sanırsız ki, soylu bir amaca inanmışlar; Konya'ya, İran'a ve Arap'a karşı o zamana dek görümeyen bir özel davranışla, yalnız ve yalnız **TÜRKÇÜ olmuşlardı.**

Çünkü Aşık Paşa diyordu ki;

Kamu dilde vâir idi zabt-ı usûl

Bunlara düşmüş idi cümle ukul

Türk diline kimesne bakmaz idi

Türk dahı bilmez idi o dilleri¹

o tarihlerde.

Hacı Bektaş Veli'nin kendi soydaşlarıyla birarada yaşamak isteği güğencede miydi, yaşanan toprakta başkalarının gözü var mı idi? Konuya tarihsel açıdan bakınca, karşımıza bambaşka bir dönem çıkmaktadır. Bu dönem hem yazımızın özünü oluşturmakta, hem de yazımızın sınırlarını aşmaktadır.

“Hacı Bektaş Veli, Anadolu’da Selçuklular’a karşı ayaklanan ve 1240’da idam edilen Baba İshak’ın, halifelerinden birisi olarak bilinmektedir. Baba İshak’a yeni bir düzenin kurucusu, Mehti, hatta peygamber güzüyle bakan Babalılar’ın ayaklanması sırasında Hacı Bektaş Veli’nin kardeşi Menteş de Sivas’ta öldürüldü. Selçuklular, Yalnız Menteş’i öldürmekle yetinmediler, Babalılar’ın büyük bölümünü kılıçtan geçirdiler. Vefaiye tarikatından bir Babai halifesi olarak tanınan Hacı Bektaş Veli, bu başkaldırıdan geriye kalan Şiî, Batınî toplulukları çevresine topladı. Sonradan, “Kalenderler Pîri, Abdallar Serveri, İki Cihan Serveri” sayıldı. Kalenderî, Haydarî, Abdal, Şemsî, Edhemî, Camî, Celâlî gibi Türk topluluklarını içinde toparlayan tarikatı zamanla **Bektaşîlik** adını aldı.

2

Bu bilgiler, bizi ister istemez o dönemi, Hacı Bektaş Veli’nin çevresini sarmalayan dünyayı düşünmeğe itmektedir. Bir kargaşanın ve belirsizliğin yaşandığı dönemin karmaşık koşulların, kendisine bağlı olanlara, tâliplerine; “**yurtlarına, topraklarına, ana-dillerine sahip çıkmak**” uyarısını yaptırmış olabileceği savını ileri sürmek gerektiğini ortaya koymaktadır.

ÉL BÉL DİL

Sevgili okuyucu, bu sözcüklere üçüncü bir gözle bakalım. Türkçe’imizde bulunan, konuşmak dilinde ya da çeşitli ağızlarda kullanılan ancak, toplam 29 ses benimsendiği için, yazı dilimizde söylenişi gösterilmeyen birçok sestten biri de **kapalı e** diye adlandırdığımız sestir. Bu sesi; “kafa mızın içindeki

beyin,

nenem

bel

fıtlığı olmuş, hergün erik

yerdim

, geçen günkü yağmurda oluşan bir

sel

önüne ne geldiyse silip süpürmüş, ben sana hep

derdim

başına bir iş gelecek diye,

elin

adamına söylenir mi hiç, ne güzel bir

yel

esti, bu kitapların içini dolduran sözleri onlarca kitaptan

derledim”

tümcelerde geçen üstü imli

e’

ler kapalı

e’
dirler.

Hacı Bektaş Veli kalkıp ta Horasan’lardan geldiyse herhalde Anadolu’da derviş gezintisine çıkmamıştı. **Kalıcı bir yurt tutunmak istiyordu**. Bir yerleşkesi olmak zorundaydı, çünkü koca koca kara kazanların üstüne konulduğu sacayakları

sağlam bir

yere

basmak-dayanmak

durumundaydı. Onu Anadolu’ya

‘**uçuran**’

çekici etkenlerin en başında konmak için, yurt edinmek için hem

toprak

vardı, hem de kendisine bağlanacak sayısız Türk toplulukları vardı. O

güğercin donunda

(görüntüsünde)

‘**uçmuştu**’

Anadolu’ya ve kuşkusuz

tüm uçanlar gibi sonunda konacaktı

. Yalnız, uçarken ‘

kuş’

idi, konarken

‘**insan**’

idi, konduktan sonra artık o bir Anadolu’ya ‘

Eren’

idi. Kuşlar gibi dala değil, insanlar gibi toprağa konmak eylemi söz konusuydu, hem de öyle yalnızca yazlak, yaylak için değil, sürekli olarak yani ‘

kışlak’

için

konmaklıydı

.

Sevgili okuyucu, Hacı Bektaş Veli, ‘**kondduğu**’ bu toprakta biraz abartılı söyleyecek olursak ‘bir orduyu besleyecek’ büyüklükte, kocaman kazanlar kurmuştu, varsıllar pişirimlik getirecek, dolduracaktı, yoksullar gelip çiğlerin piştiği bu kazanlardan doyacaktı. O kocaman kazanların kurulumu için de güğenli bir toprak gerekliydi. O toprağın çevresinde de dolu kazanın çağrısına kulak verip gelen Türkler toplanacak, birlik ve kardeşlik içerisinde bir doygun yaşam kurulacaktı.

O yerlere adlar verilecekti. **Çamlıbel, Oğuzeli, Türkeli, Otlukbeli, Karyünbeli** gibi. Bu yer adlarında geçen kapalı

“ELİNE, BELİNE, DİLİNE SAHİP ÇIK”

Veysel Dinler tarafından yazıldı.

e
sesleri, Hacı Bektaş Veli’nin çağrısındaki ‘
eline, beline’
sözlerinde geçen

e
sesleri ile eş-anlamlılıkta, eş-sesliliktedirler. Türkçe bu seslerle kurulmuş yüzlerce yerleşke adı vardır. Ancak günümüzde kapalı

e
sesini yazıp belirgin imle yazmadığımızdan, giderek okumadığımızdan Hacı Bektaş Veli’nin sözünü de salt ahlâk anlayışı içerisinde anlamak durumunda kalıyoruz.

Üçüncü söz ‘**diline**’, ‘**kötü söz söyleme**’ uyarısının ötesinde, ‘**toplum**’ kavramını ‘**kalabalık**’ kavramından ayırımın temel öğelerden biri, o topluluğun
anadil
i olmak gerekirdi.

Sevgili okuyucu, Hacı Bektaş Veli: ‘**Yaşadığın yakın çevreye (beline), (obana) içinde yaşadığın ülkeneye (eline), konuştuğun diline yani anadiline sahip çık**’ diyor, dil penceresinden baktığımızda. Türkçe, öylesi bir dildir ki, evrenin bilinmezlerini açıklayacak anlamları içerisinde barındırmaktadır.